

ÂLİMLERE SAYGIDA ÖLÇÜ (Ahmed Muhammed Şakir ve İmam Şafîî Örneği Bağlamında)

Measure In Respecting Scholars (In the Context of the Example of Ahmed Muhammad Shakir and Imam Shafi'i)

Dr Öğr. Üyesi Maşallah TURAN

Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-5555-6298

ÖZET

Bir toplumun ilim sahasında önde gelen âlimleri, bilginleri o toplumun değişik alanlarda ilerleme kaydedebilmesinin en esaslı unsurlarıdır. Toplumun gerek doğru bir şekilde yönlendirilmesinde, gerekse sağlıklı bilgilerle manevî ve maddî hayatını düzenlemesinde âlimlerin sundukları katkıyı görmezden gelmek, büyük bir talihsizlikten başka bir şey değildir. Toplum ve insan hayatına bu derece önemli katkılar sunan ilim sınıfının, büyük bir saygıyı hak ettiği de şüphesizdir.

Ancak her meselede olduğu gibi âlimlere saygı meselesinde de ifrat ve tefrit söz konusu olabilmektedir. Kimileri saygının üst sınırını fazla yükseltip âlimleri, zaman zaman peygamber konumuyla eşdeğer bir makama yerleştirirken; kimileri de saygı konusunda kusur etmekte, onları tamamen sıradanlaştırıp acımasızca eleştiri tahtasına oturtabilmektedir. Hâlbuki bahsedilen iki yanlış eksen arasında bir dengede durmak, adalet ve insaniyetin gereğidir. Yani âlimlere saygıda kusur etmemek, onların ufuk açıcı çalışmalarını takdir etmek ne kadar insanî bir durum ise zaman zaman farkına varmadan düştükleri bazı hataları da yine saygı çerçevesinde nezih bir üslup ile dile getirmek, o derece insanî ve islâmî bir haslet olarak görülmelidir.

Bahsedilen çerçevede ele alacağımız bu çalışmada, İmam Şafîî'nin "er-Risâle" isimli eserinde, Nisâ suresi 171. ayetle ilgili, farkına varmadan düştüğü bir hataya dikkat çekip, bu tür hususların nezih bir üslupla dile getirilmesinin de ne kadar gerekli olduğunu göstermek istiyoruz. Zira saygıda kusur etmemek esas olmakla beraber, gösterilen saygının birtakım hata ve yanlışlara sevk etmemesi veya düşülen hatalara ses çıkarmaktan alıkoymaması da bir o kadar gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Âlimler, Saygı, İfrat, Tefrit

ABSTRACT

The leading scholars of a society in the field of science are the most essential elements of that society's progress in different fields. It is nothing but a great misfortune to ignore the contribution of scholars in guiding the society correctly and in organizing its spiritual and material life with sound knowledge. There is no doubt that the scientific class, which makes such important contributions to society and human life, deserves great respect.

However, as in every other issue, extremism and infringement can also occur in the issue of respect for scholars. While some raise the upper limit of respect too much and place scholars in a position equivalent to the position of prophet from time to time; while others fail to show respect, make them completely ordinary and ruthlessly criticize them. However, it is a necessity of justice and humanity to keep a balance between these two wrong axes. In other words, just as it is humane not to fail to show respect to scholars and to appreciate their seminal works, it should be seen as a humane and Islamic trait to express some of the mistakes they make without realizing it from time to time, in a decent manner within the framework of respect.

In this study, which we will deal with in the aforementioned framework, we would like to draw attention to a mistake that Imam Shafii made unwittingly in his work titled "er-Risâle", regarding the 171 verses of Surah Nisa, and show how necessary it is to express such issues in a respectful manner. Because, although it is essential not to make mistakes in respect, it is equally necessary that the respect shown should not lead to some mistakes and wrongs, and that it should not prevent researchers from making a sound about the mistakes made.

Keywords: Scholars, Respect, Extreme, Infringement.

1. GİRİŞ

Arap dilinin inceliklerini, şiir, edebiyat ve tarihini en iyi bilen âlimlerden biri olan (Bk. Nas, 2016: 66) İmam Şafîî, er-Risale kitabının "(236) Allah'ın Kitabında, Peygamberinin Sünnetine Uymayı Farz Kılmasının Açıklaması" başlığında, şu açıklamalara yer verir: "Allah; din, farz (kılma) ve kitap bakımından Peygamberine öyle bir konum vermiştir ki onu, dini için bayrak yaptığını bildirmiş; ona itaatı farz kılmış ve ona karşı gelmeyi yasaklamıştır. Peygamberine iman etmeyi, Kendisine iman etmeyle birleştirerek onun üstünlüğünü ortaya koymuştur. (237) Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *Allah'a ve Peygamberi'ne iman edin.* '(Tanrı)

üçtür' demeyin; vazgeçmeniz sizin için daha iyidir. Allah, ancak ve ancak tektir. O, çocuğu olmaktan uzaktır. (4 Nisa, 171)"¹

Yaptığımız alıntıda dikkatimizi çeken husus, Nisa suresi 171. ayetin, gerek İmam Şafî'ye ait Risâle kitabında geçen metni, gerekse sözü edilen metni Arapça'dan Türkçe'ye çeviren Abdulkadir Şener ve İbrahim Çalışkan'ın ayete verdikleri Türkçe mealidir. Zira ayetin gerek metninde, gerekse mealinde "*Allah'a ve Peygamberi'ne iman edin*" ifadesinde görüldüğü üzere, peygamber olarak çevrilen "resûl" kelimesi yer almaktadır. "Resûl" kelimesi tekil bir kelimedir ve mütercimler tarafından "peygamber" şeklinde tekil olarak çevrilmesi normaldir. Ancak Nisa suresi 171. ayetin orijinal metni şu şekildedir: "يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ الْقِيَامَةَ إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَبِيرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا / Ey Ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur. Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. (Allah) "üçtür" demeyin, bundan vazgeçin; hakkınızda hayırlı olan budur. Allah ancak bir tek ilâhtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Güvenmek ve dayanmak için Allah yeter."² Dikkat edilirse ayetin orijinal metninde "rusul" ifadesi geçmektedir, bu ise Arapçadaki "resûl" kelimesinin çoğulu olup "peygamberler" anlamına gelmektedir ve bu şekilde tercüme edilmelidir. Peki, ilk olarak, acaba neden Risâle'de böyle bir kullanım söz konusu olmuştur, ikinci olarak da neden ibare çeviride de bu şekilde tekil olarak yani "*peygamberine iman edin*" şeklinde Türkçe'ye çevrilmiştir?

Burada akla şöyle bir ihtimal ve soru gelebilmesi de mümkündür: İster "peygamberlerine iman edin", isterse "peygamberine iman edin" şeklinde olsun, buradaki tekillik-çoğulluk durumu, anlamı önemli bir şekilde etkilemez? Şayet anlamı etkilemiyorsa neden problem olarak telakki edilsin? Öncelikle burada şunu vurgulamak gerekir ki mevzubahis olan Allah'ın kelimidir, lafız ve manasıyla bir bütündür, lafız nasıl gelmişse en ufak bir ekleme veya çıkarma yapılmadan olduğu gibi muhafaza edilmesi şarttır. Hele ayetin Arapça olan orijinal metninde en ufak bir harf eklemesi ve çıkarması dahi düşünülemez. Durum böyle olunca burada adeta insanüstü bir hassasiyet gösterilmesi zorunludur.

İkinci olarak, şöyle bir ihtimal daha akla gelebilmektedir: İmam Şafî gibi Kur'an ezberi ve bilgisi konusunda müstesna bir insan böyle bir tasarrufta bulunmuşsa, acaba kelimenin farklı yazılmasında dayandığı sağlam bir dayanak var mıdır? Farklı bir kıraatten hareketle mi böyle bir yazımı tercih etmiştir? Yoksa ayeti ezberinden yazmak suretiyle eserine aldığı için dikkatinden kaçan bir durum mu hâsıl olmuştur? Yanısıra gözden kaçan bu durum, tahkikli olmayan nüshalar esas alınarak yapılan tercümelere de aynı hatanın işlenmesine mi yol açmıştır? İşte bu soruların cevaplarının iknâ edici bir şekilde verilmesi, büyük bir önem taşımaktadır.

Ahmed Muhammed Şakir'in şerh ve tahkikini yaptığı ve Beyrut'ta el-Mektebetü'l-İlmiyye Yayınevi tarafından basılan nüshada, muhakkikin şu can alıcı değerlendirmesiyle karşılaşmaktayız: "İsmet (hatasızlık/hatadan korunmuşluk), Allah, kitapları ve peygamberleri için söz konusudur. Seleften bazı âlimlerin dedikleri gibi Yüce Allah, kendi kitabından başka bir kitaba ismeti/hatasızlığı nasip etmemiştir. Şu bilinmelidir ki Şafî (r.a.) bu ayeti, Yüce Allah'ın elçisi Muhammed'e iman etmeyle, kendisine iman etmeyi bir arada zikretmesine delil olarak göstermektedir. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette dile getirilmiştir. Onlardan bir tanesi, Nisa suresi 136. ayettir: *Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin.* Bir diğeri A'râf suresi 158. ayettir: *O halde Allah'a ve ümmî peygamber olan resûlüne -ki o Allah'a ve O'nun sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.* Bir başkası ise Teğâbun suresi 8. sırada geçen şu ayettir: *Şu halde Allah'a, peygamberine ve indirdiğimiz o ışığa iman edin.* Ancak İmam Şafî'nin burada zikrettiği ayet (Nisâ 171), onun kasdettiği konuya delalet etmemektedir. Çünkü bu ayette, Allah'a ve bütün peygamberlerine iman etmeden bahsedilmektedir. Burada İmam Şafî'nin hatası, bahsedilen ayeti *فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ* / şeklinde tekil olan 'resûl' kelimesiyle aktarmasıdır. (İmam Şafî hayattayken) Rebî b. Süleyman tarafından yazılan asıl nüshada bu şekilde yazılmış ve Risâle'nin üç baskısında basılmıştır" (Şafî, tsz: 73-74, dpn. 8).

Ahmed Muhammed Şakir, değerlendirmesine şu şekilde devam etmektedir: "Fakat bu metin, Kur'an'ın (tevatürle gelen) aslı okunuşuna aykırıdır. Bu durumda 'resûl' kelimesinin tekil olarak okunduğu bir kıraatin olabileceği fikri aklıma geldi. Ancak böyle bir kıraat varsa, bulunabilirse yine de İmam'ın kasdettiği konuya işaret etmez. Çünkü ayetin bağlamı, İsa (a.s.) Peygamberin durumu hakkındadır. Eğer ayetteki ifade tekil olan 'resûl' şeklinde olsaydı, bu durumda onunla İsa Peygamber kastedilmiş olurdu. Ancak ben, ayetteki kelimenin

¹ Bk., Şafî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle* (İslam Hukukunun Kaynakları), Çev: Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan, TDV Yayınları, Ankara, 1997, s. 49

² Karaman, Hayreddin; Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2014, 4 Nisa, 171.

bu tarzdaki bir okunma biçimini, ne on kıraatte, ne onun dışındaki dört kıraatte ne de şâz olarak isimlendirdikleri herhangi bir kıraatte bulabildim. İşin daha tuhaf olanı ise Risâle kitabında bulunan bu yanlışın, yazılışının üzerinden binyüzelli seneden fazla zaman geçmesine rağmen aynı şekilde yer almasıdır. Uzun yüzyıllar boyunca Risâle kitabı, âlimlerin ellerinde mevcuttu. Buradaki yanlış, Risâle kitabını yazıp çoğaltanların kaleminden kaynaklanan bir yanlış değildir. Aksine buradaki yanlış, ilmî bir yanlıştır. İmam Şafîî'nin zihni, eserini yazarken bir ayetten başka bir ayete atlamıştır. Sonra da kimse buna dikkat çekmemiş veya bununla ilgilenmemiştir. Risâle'nin Rebî tarafından yazılan asıl nüshası, 650 senesi sonrasına kadar yaklaşık dört asır, onlarca saygın âlim ve ezberi güçlü imamın elleri arasında varlığını korudu. Risâle'yi, aslına uygun şekilde devam eden önkabullerine dayanarak gerek okuyorlardı, gerek okutuyorlardı, gerek çoğaltıyorlar, gerekse karşılıklı mütalaa ediyorlardı. Bunlar arasında da parmakla gösterilecek âlimler, nadir bulunan şahsiyetlerin kabulleri söz konusuydu. Ancak bunların hepsi aynı hataya düştüler, durumu tahkik edip düzeltmeyi akıllarına getirmediler” (Şafîî, tsz: 74, dpn. 8).

Ahmed Muhammed Şakir, yüzyıllar boyu görmezden gelinen bu önemli hatayla ilgili değerlendirmesini şu şekilde bitirmektedir: “Görebildiğimiz kadarıyla –Allah daha iyisini bilir– bu durum, onların tümünün önce güvenilir olanının, sonra da taklit edeninin başına geldi. Hiçbirinin aklına, İmam Şafîî'nin –ki o imamların imamıdır; bu ümmetin, sözü delil olan bir âlimidir– Kur'an'dan bir ayeti okurken ve onu bir konuya delil olarak getirirken hata yapmış olabileceği ihtimali gelmedi. Burada mevzubahis olan konu, İslam'ın son derece açık olan hususlarından. Zira konu hakkındaki Kur'an delilleri mütevatirdir, Kur'an ayetleri de tamamen korunarak okunmuş ve nakledilmiştir. Durum böyle olunca, imama duyulan güvenden hareketle, taklidi benimseyen hiç kimse meselenin gerçek yüzünü ortaya koymak için kendisini yormamış, İmam Şafîî'nin delil olarak getirdiği ayetin baş tarafı hakkında, belki ifadenin Peygamberimiz veya (Hz. İsa) hariç diğer peygamberler hakkında delil getirilmesinin uygun olmadığını görmeye beraber derinlemesine düşünme cihetine gitmemiştir. Biz bu noktada, İmam Şafîî'nin Risale'nin 136. paragrafında geçen şu deyişini söyleriz: Taklitçilik yüzünden pek çok kişi gaflete düşmüştür; Allah gerek bizleri, gerekse onları bağışlasın” (Şafîî, tsz: 74-75, dpn. 8).

Dikkat edilirse, burada açıkça bir yanlış yapılmıştır, gerek Risâle kitabının müellifi olan Şafîî, gerek asırlarca onu yazanlar, okutanlar gerekse günümüzde Türkçeye tercüme edenler aynı hatada ortak olmuşlardır. Tartışmasız ön kabulün ve teslimiyeti netice veren aşırı derecedeki bir saygının, bu tür hatalara kapı aralaması kaçınılmazdır.

2. İFRAT-TEFRİT'E DAİR BAZI MÜLAHAZALAR

İmam Şafîî'nin gerek ilmi birikimine duyulan güven, gerekse saygın kişilik ve karakterine beslenen derin hürmet sebebiyle farkına varılmayan böyle bir yanlışın, hem sonraki dönemlerde, hem de günümüz âlim-öğrenci / mürid-mürid / lider-tabii / yönetici-yönetilen ilişkilerinde çok daha sık rastlanan bir olgu olduğu bir vakıadır. Bu bağlamda saygı ve muhabbet, zaman zaman ifrat ve tefrite gidildiğine dair pek çok örnek bulmak mümkündür. Örneğin şu değerlendirme, konumuz bağlamında dikkat çekici ifadeler içermektedir: “Müctehidin amele ait işlerdeki hatasına da sevap vardır. Sonra bir müctehid, diğer bir müctehidin hata ettiğini söylemez. Çünkü (İctihad, icihadla nakzedilmez) kaidesi meşhurdur. (Âlim, icihadında hata ederse bir, isabet ederse iki sevap alır.) [Buhari] Sevap olan bir şey için hata tabirini kullanmak caiz değildir. Böyle farklı icihadlar da Allahü Teâlâ'nın bir rahmetidir. Sevap ve rahmet olan bir icihadı için, bir âlime hata ettiğini, ya cahil yahut da bid'at ehli söyler. İbn-i Teymiye ve Mevdudi gibi bid'at ehli, İmam-ı Gazali hazretlerinin yazılarına kusur isnat etmiştir. İbni Hacer-i Mekki hazretleri, ‘İmam-ı Gazali hazretlerinin yazılarına kusur isnat eden, ya hasetçidir veya zındıktır’ buyuruyor” (URL-1: 2021).

Dikkat edilirse yukarıda naklettiğimiz değerlendirmede, Buhari'den naklen ‘âlim, icihadında hata ederse bir, isabet ederse iki sevap alır’ rivayeti nakledilir, ancak akabinde sevap olan bir şey için hata tabirini kullanmanın caiz olmadığı iddia edilir. Hâlbuki ‘hata’ tabirini kullanmak caiz olmasaydı, delil olarak kullanılan rivayette ‘âlim, icihadında hata ederse bir sevap alır’ denmezdi. Dolayısıyla burada saygılı davranma adına, abartı yapıldığı açıkça görülebilmektedir. Ayrıca İmam Gazali'ye saygı adına, İbn Teymiye ve Mevdudi gibi âlimlere ‘bidat ehli’ yakıştırmaları yapılmaktadır. Hemen sonrasında ise ‘hasetçi’ veya ‘zındık’ suçlaması yapılmaktadır. Hâlbuki İmam Gazali'ye saygı, İbn Teymiye ve Mevdudi gibi âlimleri bid'at ehli yapmayı gerektirmez. İlmî ölçüler içerisinde ve saygıdan ödün vermeden Mevdudi veya İbn Teymiye eleştirilebileceği gibi İmam Gazali de bazı tasarruflarında eleştirilebilir. Birtakım hataların meydana gelmiş olması âlimleri değersiz kılmadığı gibi, onları birbirleriyle çarpıştırmayı da zorunlu kılmaz. Doğrularında onları sahiplenmek, yanlış ve hataları fark edildiğinde onları nezih ve nazik bir üslupla eleştirmek, hak ve hakikatin hatırını her şeyden üstün tutma bağlamında son derece değerlidir.

Söz konusu ettiğimiz değerlendirmenin devamında şöyle denilmektedir: “Mezhepsiz bir yazar, ‘İmam-ı A’zam’ın, İmam-ı Şafîî ve Gazalî’nin zaaflarından bahsetmekte, sahabenin hatalarını söylemekte ne sakınca vardır? Bunların dokunulmazlığı mı vardır? Tenkit kapısı kapatılmak ve fikir hürriyeti katledilmek mi isteniyor?’ gibi hezeyanlar savuruyor. Ama aynı mezhepsiz, Abduh’u, Efgani’yi, Reşit Rıza’yı tenkit eden biri çıksa, hemen mezhepsizlik kılıcını sallayıp, ‘İslamı bütünüyle yaşayan bu âlimleri tenkit eden haindir, düzenin uşağıdır’ diyor. İslam âlimlerini tenkit etmek fikir hürriyeti, mezhepsizleri tenkit etmek ise hainlik... Mezhepsizlerin ölçüsü bu...” (URL-1: 2021). Burada âlimleri eleştirme konusunda ikircikli bir tavır takınıldığına dikkat çekilmekte, bunun bir tutarsızlık olduğu belirtilmektedir. Böyle bir tavrın tutarsızlık oluşturduğu konusu, şüphe götürmez bir gerçektir. Asıl olan yukarıda da belirttiğimiz gibi nezih ve nazik bir üslupla, tutarlı bir ilmi tavırla eleştiride bulunmaktır. Şahıs tarafgirliğinden ziyade hak ve hakikatin tarafını tutarak hareket edebilmektir.

Örnekleri tarihe mal olmuş kişiliklerden vermek gerekirse; örneğin Hanefî fıkıh mantalitesinin anlaşılmasında oldukça önemli bir köşe taşı oluşturulan İmam Kerhî’ye (v. 340/951) ait er-Risale isimli çalışmada –ki bu çalışma, Hanefî imamları tarafından öne sürülmüş görüş ve çözümlerin dayandığı genel ilke ve kuralları tespitiye yönelik önemli bir çalışmadır– şöyle bir ilke yer almaktadır: “Ashabımızın görüşlerine aykırı olan bir âyet ya mensûh kabul edilir ya tercihe hamledilir. En uygunu, onun müevvel kabul edilmesidir.”³ Burada ne kadar iyi niyetle hareket edilirse edilsin, mezhep imamlarının görüşlerinin ayet ve hadislerin önüne geçirildiği izlenimini edinmemek mümkün değildir (Bk. Apaydın, 2002: 286).⁴

İmam Kerhî ve benzerlerinin takındığı bu tarz bir tutumun taassup barındırdığı, âlimlere saygı ve güven konusunda ifrat içerdiği açıktır. Ehl-i Sünnet’in farklı ekollerinde verdiğimiz örneğe benzer, zaman zaman taassubtan kaynaklanan değerlendirmelerin yapıldığını görebilmekteyiz. Mesela; “Malikî mezhebine mensûb müfessir İbnu’l Arabî (v. 435/1148), İmam Malik ile İmam Şafîî’yi karşılaştırırken şöyle demektedir: ‘İmam Şafîî’nin söylediği her şey, İmam Malik’in ilminden alınmış bir cüzdür. Ondan nakledilen her konu onun ilim deryasından bir damladır. İmam Malik, İmam Şafîî’den daha zeki ve ondan daha anlayışlıdır. Arapça’da da ondan belîğ ve ediptir.’ Zaman zaman tefsirinde taassuba karşı olduğunu ifade eden İbnu’l Arabî’nin bu karşılaştırması, mezhep taassubundan tam olarak kurtulamadığının bir işareti gibidir. Celaleyn tefsirine haşiye yazan Ahmed b. Muhammed es-Sâvî (v.1241/182) de ilmi otoritesine rağmen, ‘Kur’an ve sünnetin zahiriyle amel etmek, küfrün temelidir. Dört mezhebin görüşleri Kur’an, sünnet ve sahabenin görüşlerine aykırı bile olsa onlara muhalefet etmek asla caiz olmaz. Dört mezhebin dışında çıkan biri, hem kendisini hem de başkalarını dalaletle düşürmüştür. Onun küfre düşmesinden korkulur.’ demektedir” (URL-2: 2021).

“Çağdaş müfessirlerden, Muhammed Emin eş-Şinkîti, tefsirinde bu delilsiz ve sakıncalı görüşe, 150 sayfalık ilmî bir reddiye yazmıştır. Böyle bir görüşün ilmî, naklî ve aklî bir dayanağını bulmak mümkün değildir. Kur’an ve sünnet için söylenebilecek bir hükmü, isabet ve hata etmeleri mümkün olan şahsiyetler için ortaya koymanın mantığını anlamak oldukça güçtür. Bu tür taassuba şiddetle karşı çıkanların başında Râzî gelmektedir. *“Yahudiler Allah’ı bırakıp bilginlerini, Hristiyanlar da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i (İsa’yı) Rabler edindiler. Hâlbuki onlara, ancak tek ilaha kulluk etmeleri emredildi. Ondan başka tanrı yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır.”* (9 Tevbe, 31) Râzî, ilgili âyetin tefsirinde şunları demektedir. Âyette geçen "Rabler"den kasıt "Evren Tanrıları" değildir. Bilâkis liderlerinin emir ve yasaklarına mutlak olarak uyanlar hakkındadır (Râzî, 1999: XVI, 31). Resûlullah, Tevbe Sûresini okuyup yukarıdaki ayete gelince, huzurunda bulunan ve henüz Müslüman olmayan Adiy b. Hatem şöyle dedi: "Ey Allah’ın Resûlü biz onlara ibadet etmiyorduk. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: Siz, onların izinden giderek Allah’ın helal kıldıklarını haram, helal kıldıklarını da haram kılmıyor muydunuz? dedi. Evet öyle idi dedim. Resûlullah, işte onlara ibadet etmenin anlamı budur", dedi. Rebi anlatıyor, Ebu Aliye’ye, İsrail oğullarında "Rububiyetin" nasıl olduğunu sordum. O da şöyle dedi. Onlar, kitaplarında (Tevrat’ta) açıkça ruhban ve papazların görüşlerine aykırı şeyleri gördükleri hâlde, onların görüşlerini alıp Allah’ın Kitabına muhalefet ederlerdi (Râzî, 1999: XVI, 31). Râzî, bu görüşleri serdettikten sonra hocasından şunları nakleder: "Bir takım taklitçi fıkıhçılar gördüm. Onlara çeşitli konularda ayetler okudum. Ekollerine uymadığı için bu ayetleri kabul etmediler ve

³ Meşhur Hanefî âlimi Kerhî, "Mezhebimize muhalif düşen her âyet ve hadis, ya müevvel (yoruma açık) ya da neshedilmiştir" demiştir. (URL-2: 2021).

⁴ Apaydın konuyu şöyle yorumlamaktadır: “Bu ilke ilk bakışta mezhep imamlarının görüşlerinin ayet ve hadislerin önüne geçirildiği izlenimini vermektedir. Ancak Hanefî imamlarının anlam ve yorum hususunda ortaya koydukları ilkeler ve geliştirdikleri yöntem çerçevesinde düşünülürken, bu izlenimin ve bu izlenimden kaynaklanan eleştirilerin haklı olmadığı ortaya çıkacaktır. Kerhî’nin bu sözünün Ebû Hanife’nin sahabe görüşlerinin dışına çıkmama ilkesiyle birlikte düşünülmesi, tekabül ettiği anlamın doğru anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Öte yandan sözü edilen anlayış, görüşlerin sistemleşerek ekol haline gelmesi durumu ve istikrarın sağlanması kaygısı içinde düşünülmelidir. Ayrıca serdedilen görüşlerde sistemli ve tutarlı bir bütünlük ihtiyacından kaynaklanan bu yaklaşım, sadece Kerhî’ye özgü olmayıp diğer ekollere mensup fakih ve usulcüler tarafından da dile getirilmiştir” (Apaydın, 2002: 286). Burada bahsedilen tavrın, sadece Kerhî’ye ait olmayıp diğer bazı fakih ve usulcüler tarafından da takınılması, bu tarz bir tutumun makul olmasını gerektirmez. Ayrıca büyük mezhep imamlarının ‘sahih hadis görürseniz, benim görüşümü atıp onunla amel ediniz’ şeklindeki tavsiyelerine de aykırılık teşkil etmektedir.

şaşkın şaşkın şunu dediler: Ekolümüze uymayan bu ayetleri nasıl kabul edebiliriz?" (Râzî, 1999: XVI, 31). Günümüzde bu kötü hastalığın birçok kişinin kanına işlediğini görmek mümkündür" (URL-2: 2021).

Razî'nin dikkat çektiği nokta oldukça önemlidir. Anlaşılan o ki önceleri Yahudi ve Hıristiyanlarda ortaya çıkan bilginlerin sözlerini vahyin önüne geçirme hastalığı, daha sonra gün geçtikçe artan bir şekilde Müslümanlarda da kendini göstermiştir. Hâlbuki asıl olan Kur'an ve Sahih Sünnet'in bizlere sunduğu verilerdir. Âlimlerin görüş ve yorumları, söz konusu iki temel kaynağı daha iyi anlamak için bir araçtır. Yoksa vahyin veya sahih hadislerin yerine geçirilecek, onlardan daha üstün tutulacak veriler değildir.

Çalışmamızın omurgasını oluşturan İmam Şafîî örneği üzerinden meseleyi değerlendirecek olursak, ortaya çıkan durum şudur: Bizim için İmam Şafîî'nin görüş ve kanaatleri "asıl" teşkil edecek olursa, ondan sadır olabilecek yanlışlıkları da doğru gibi görmemiz gerekecektir. Hâlbuki İmam'ın derin bilgilerinden ve engin görüşlerinden istifade etmeyi çok önemsemekle beraber, onun da bir beşer olarak hata yapabileceğini hesaba katarsak, farkına vardığımız yanlışlıklarda saygı ve edep çerçevesinde rahatlıkla onun hata etmiş olabileceğini söylememizde herhangi bir problem olmayacaktır.

Konuyu biraz daha güncel bir örnek üzerinden değerlendirmek, meselenin daha da anlaşılır olmasına katkı sunacaktır. Örneğin Bediüzzaman Said Nursi, talebelerine ısrarla şu tavsiyede bulunmaktadır: "Üstadınız lâyuhtî değil. Onu hatasız zannetmek hatadır... Benim hatamı gördüğünüz vakit, serbestçe bana söylemeniz mesrûr olacağım. Hatta başıma vursanız, Allah razı olsun diyeceğim. Hakkın hatırını muhafaza için başka hatırlara bakılmaz. Nefs-i emmarenin enaniyeti hesabına Hakkın hatırı olan bilmediğim bir hakikati müdafaa değil, *ale'r-re's ve'l-ayn* kabul ederim" (Nursi, 2003: 128). Başka bir münasebetle şu önemli uyarıyı da yapmaktadır: "Hiçbir müfsid, ben müfsidim demez, daima suret-i haktan görünür. Yahut batılı hak görür. Evet, kimse demez ayrımı tırşdır (ekşidir). Fakat siz mihenge vurmadan almayınız. Zira çok silik söz ticarete geziyor. Hatta benim sözümü de ben söylediğim için hüsn-ü zan edip, tamamını kabul etmeyiniz. Belki ben de müfsidim veya bilmediğim halde ifsad ediyorum. Öyle ise her söylenen sözün kalbe girmesine yol vermeyiniz. İşte size söylediğim sözler hayalin elinde kalsın, mihenge vurunuz. Eğer altın çıktı ise kalbe saklayınız; bakır çıktı ise çok gıybeti üstüne ve bedduayı arkasına takınız, bana reddediniz, gönderiniz" (Nursi, 2005: 97). Dikkat edilirse yapılan uyarılarda, hüsn-ü zannın insanın gözünü kör edecek, hataları görmesini engelleyecek bir dereceye ulaşmaması gerektiği ısrarla vurgulanmaktadır. Ancak bu uyarılar, çoğu zaman muhatap kitlede istenen teyakkuz ve uyanıklığı meydana getirmemiştir. Çünkü insanlar liderlerini, önderlerini hatalarıyla değil, hatasız olarak sevme eğilimindedirler.

Yeri gelmişken, konumuzla da doğrudan ilgili olması dolayısıyla Bediüzzaman'ın eserlerinde bulunan bir hataya dikkat çekelim. Mekke'den Medine'ye hicretin başlangıcında, Hz. Peygamberin, yakın arkadaşı Ebubekir ile sığındıkları mağara ile ilgili olmak üzere, On Dokuzuncu Mektub'un onbeşinci işaretinde şu bilgilere yer verilir: "Manevi tevatür derecesinde bir şöhretle, Resul-i Ekrem aleyhissalatu vesselam, Ebu Bekri's-Siddik ile küffarın takibinden kurtulmak için tahassun ettikleri *gâr-ı Hira'nın* kapısında, iki nöbetçi gibi iki güvercin gelip beklemeleri ve örümcek dahi, perdedar gibi harika bir tarzda, kalın bir ağ ile mağara kapısını örtmesidir. Hatta rüesâ-yı Kureyş'ten, Resul-i Ekrem (a.s.v.)'in eliyle Gazve-i Bedir'de öldürülen Übey b. Halef mağaraya bakmış. Arkadaşları demişler: 'Mağaraya girelim'. O demiş: 'Nasıl girelim? Burada bir ağ görüyorum ki (Hz.) Muhammed tevellüd etmeden bu ağ yapılmış gibidir. Bu iki güvercin işte orada duruyor. Adam olsa orada dururlar mı?'" (Nursi, 2003: 179). Dikkat edilirse burada aktardığımız metinde, hicretin başlangıcında Hz. Peygamber ile yol arkadaşı Ebubekir'in, kâfirlerin takibinden kurtulmak amacıyla Hira mağarasına sığındıkları bilgisine yer verilir.

Hâlbuki aynı olayla ilgili yine onbeşinci işarette 6-7 sayfa sonra "Birinci Hadise" başlığı altında şu bilgiye yer verilir: "Ehl-i siyer ve hadis, müttefikân haber veriyorlar ki; Kureyş kabilesi, Resul-i Ekrem (a.s.v.)'i öldürtmek için kat'i ittifak ettiler. Hatta insan suretine girmiş bir şeytanın tebdiriyle, Kureyş içine fitne düşmemek için her kabileden lâakal bir adam içinde bulunup, iki yüze yakın, Ebu Cehil ve Ebu Leheb'in taht-ı hükmünde olarak, Resul-i Ekrem (a.s.v.)'in hane-i saadetini bastılar. Resul-i Ekrem (a.s.v.)'in yanında Hz. Ali vardı. Ona dedi: 'Sen bu gece benim yatağında yat.' Resul-i Ekrem (a.s.v.) beklemiş, tâ Kureyş gelmiş, bütün hanenin etrafını tutmuşlar. O vakit çıktı, bir parça toprak başlarına attı, hiçbirisi onu görmedi içlerinden çıktı, gitti. *Gâr-ı Sevr*'de iki güvercin ve bir örümcek, bütün Kureyş'e karşı ona nöbettar olup muhafaza ettiler" (Nursi, 2003: 186). Bu ikinci alıntıda ise iki güvercin ve örümcek olayının Sevr mağarasında geçtiği anlatılmaktadır. Burada aynı olay ve aynı bağlamla ilgili iki farklı mağara ismi geçtiğine göre bir çelişki durumu söz konusudur. Öyleyse bu çelişkili bilgilerden bir tanesi hatalıdır, yanlıştır.

Risale-i Nur kitapları, yıllardır öğrencileri tarafından dikkatle okunup ders verildiği halde, bugüne kadar bu hataya dikkat çeken bir kimse ile karşılaşmadım. Konuyu kendisine açtığım kimi arkadaşlar şaşkınlıklarını

ifade ettiler ve ilgili metinleri inceleyip meselenin anlattığımız gibi olup olmadığına bakacaklarını söylediler. Kimi arkadaşlar ise bir beyin fırtınası yaparak, Hz. Peygamberin hicret esnasında her iki mağarada da kalmış olabileceğini belirterek, iki farklı bilgi arasındaki çelişkiyi gidermeyi yeğlediler.

Hâlbuki kabullenmek istemedikleri bu durum, zannettikleri gibi değildi. Öncelikle Risale-i Nur'daki metinleri dikkatlice inceleyen bir kimse, her iki farklı metinde tek bir olaydan bahsedildiğini rahatlıkla anlayabilecektir. İkinci olarak, Bediüzzaman, öğrencilerine yazdırdığı 19. Mektub'un başında "ihtâr" başlığıyla şu önemli uyarıyı yapmaktadır: "Şu risalede çok ehâdis-i şerife nakletmişim. Yanımda kütüb-ü hadîsiye bulunmuyor. Yazdığım hadislerin lâfzında yanlışım varsa, ya tashih edilsin veyahut 'hadîs-i bilmânâdir' denilsin." (Nursi, 2003: 103). Burada hadislerin lafzıyla ilgili hatırlatma, rivayetlere dayalı olarak aktarılan tarihî olaylar için de geçerlidir. Çünkü bahsinde bulunduğumuz çalışma, yine Bediüzzaman'ın kendi ifadesiyle "Nakil ve rivayet olmakla beraber, yüz sahifeden fazla olduğu halde, kitaplara müracaat edilmeden, ezber olarak, dağ, bağ köşelerinde, üç dört gün zarfında, her günde iki üç saat çalışmak şartıyla, mecmuu on iki saatte telif edilmiş" (Nursi, 2003: 103) bir eserdir. Bir takım hataların bulunması normal olduğu gibi bu tarz kıymetli bir çalışmanın değerini de düşürmez. Bu değerlendirmelere ilave olarak şunu da söylemek gerekir ki; Hz. Peygamberin hicret esnasında saklandığı mağara konusunu ele alan islamî kaynaklar, ihtilaf etmeksizin mevzubahis mağaranın "Sevr mağarası" olduğunu ittifakla nakletmektedirler. (Bk. Useymîn, 2004: 128; Beğavî, 1997: IV, 51; Kurtubî, 1964: VIII, 145; İbn Kesîr, 1999: IV, 155; İbni Âşûr, 1984: X, 203).

Sevr mağarası hakkında İslam Ansiklopedisinin ilgili maddesinde özetle şu bilgilere yer verilmektedir: "Mağaranın bulunduğu Sevr dağı, Mescid-i Haram'a güneydoğu yönünde yaklaşık 4 km. uzaklıktadır. Sevr mağarası dağın zirvesine yakın bir yerde, Mekke tarafına bakan yamacında büyük bir kayanın altında kalan boşluk şeklinde doğal ve küçük bir mağaradır... Müslümanların Yesrib'e (Medine) hicret etmesi üzerine, Hz. Muhammed'in de oraya gidip onların başına geçmesinden endişe duyan bazı müşrikler, Daru'n-Nedve'de toplanarak Resulullah'ı öldürme kararı aldılar. Onu Kureyş oymaklarından birer gencin katılacağı bir grup öldürecek, böylece Haşimoğulları'nın kan davasına kalkışması önlenecekti. Suikast kararından haberdar olan Resul-i Ekrem hemen hicret hazırlığına başladı; öğle sıcağında Hz. Ebu Bekir'in evine gitti ve orada hicret planı hazırlandı. Bunun için Mekke-Medine yollarını iyi bilen bir kılavuz tutuldu ve onunla, yolda binilecek develeri üç gün sonra Sevr dağına eteğine getirmek üzere anlaşmaya varıldı. Evine dönen Hz. Peygamber, kendisini öldürmek için evini saracak müşrikleri yanıltmak amacıyla Hz. Ali'yi yatağına yatırdı. Karanlık bastıktan sonra evinden ayrılıp tekrar Hz. Ebu Bekir'in evine gitti. Gece yarısı Hz. Ebu Bekir'le birlikte evin arka kapısından gizlice çıkarak Sevr dağına tırmanıp buradaki mağarada gizlendiler. Resul-i Ekrem'in geçici gizlenme yeri olarak Medine yol güzergâhında bulunmayan Sevr mağarasını seçmesinin sebebi, peşine düşecek müşrikleri şaşırtmak istemesiydi. Çünkü müşrikler hicret için yola çıktığını anladıklarında onu daha çok Medine'ye giden yol güzergâhında arayacaklar, Mekke'nin güneyine giden yollar üzerinde fazla durmayacaklardı. Böylece hem yoğun takipten kurtulacak hem de takip işinin yavaşlamasına kadar zaman kazanacaktı. Hz. Peygamber'i öldürmek maksadıyla evini saran seçilmiş müşrikler, evinde olmadığını öğrenince bütün çevreyi aramaya başladılar ve etrafa haberciler göndererek onların başına ödül koyduklarını duyurdular. Daha ziyade Medine tarafındaki yollarda arama yaparken bir grup da iki iz sürücünün rehberliğinde onların gizlendiği mağaranın ağzına kadar geldi. Bu sırada endişeye kapılan Hz. Ebu Bekir, "Ey Allah'ın resulü! Eğilip baksalar bizi görecekler" dedi. Resulullah, Allah Teâla'nın kendilerine yardım edeceğini söyleyerek onu teselli etti. Mağarada yaşanan bu an, Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: "Eğer siz ona yardım etmezseniz ona Allah yardım etmiştir: Hani kâfirler onu iki kişiden biri olarak çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına, 'Üzülme, Allah bizimle beraberdir' diyordu. Bunun üzerine Allah ona -sükûnet sağlayan- emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı; Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir" (et-Tevbe 9/40). Allah Teâla'nın Resulünü koruyacağı muhakkaktı; nitekim etrafi inceleyen müşrikler mağaranın içine bakmadan dönüp gittiler... Resul-i Ekrem ve Hz. Ebu Bekir, Sevr mağarasında üç gece kaldılar. Bu üç geceyi Ebu Bekir'in oğlu Abdullah da onlarla birlikte geçirdi. Yapılan plan gereği Abdullah sabaha doğru yanlarından ayrılıp Mekke'de gecelemiş gibi davranıyor, müşriklerin arama faaliyetleriyle ilgili haberleri akşamleyin onlara ulaştırıyordu. Hz. Ebu Bekir'in çobanı Amir b. Führeyre otlattığı koyun sürüsünü akşamları mağara tarafına sürüyor, sabahleyin Abdullah mağaradan ayrılınca onun peşini takip ederek sürüsünü oradan uzaklaştırıyordu. Böylece hem onlara içecekleri sütü sağlıyor hem de Abdullah'ın ayak izlerini kaybettiriyordu. Üçüncü gecenin sabahında kendisine önceden emanet edilen develeri mağaranın yakınına getiren yol rehberi Abdullah b. Uraykıt ve Amir b. Führeyre ile birlikte Yesrib'e doğru yola çıktılar (1 Reblülevvel / 13 Eylül 622)" (Demircan, 2009: 5-6). Bu maddede de net bir şekilde hicret esnasında saklanılan mağaranın "Sevr" olduğu, Medine'ye giden yol güzergâhında olmaması sebebiyle müşrikleri şaşırtma ve onların yoğun takibinden kurtulma amacına matuf olarak böyle bir tercihte bulunulduğu ifade edilmektedir. Öyleyse 19. Mektup'ta geçen Hira

mağarasında saklanma yönündeki ifadenin yanlış olmayabileceği tezinde ısrar etmek, anlamsız ve gereksiz bir tavidir, kitabın müellifi Bediüzzaman'a saygının zorunlu kıldığı bir davranış tarzı değildir. Aksine burada ölçülü ve ideal saygı, bu yanlışlığı görmeyi, saygısızlıktan uzak/nezih bir dille kabul edip açıklamayı gerektirmektedir.

Verilen örneklerden anlaşılana o ki; saygıda aşırılık, sadece İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) yaşadığı miladî 9. Asrın bir problemi değildir. Aynı problem Bediüzzaman'ın (ö. 1960) yaşadığı 20. Asırda da ortaya çıkabilmekte, ortaya çıkan kimi insanî hataları kabullenmede problemler yaşanabilmektedir. Demek ki sözünü ettiğimiz problem, sadece bir asrın ve sadece bir kesimin problemi değildir. İlim sahasında âlim ile öğrencileri arasında yaşanabildiği gibi aynı sorun lider-tabileri, yöneten-yönettikleri, şeyh-müridleri gibi farklı katmanlar arasında da sıkça rastlanabilen bir durumdur. Burada da yapılması gereken saygı ve ihtiramın ölçüsünü kaçırmamaktır, aksi durumda benzer hataların daha sık ve daha manidar şekillerde ortaya çıkmasının önüne geçebilmek, imkânsız hale gelecektir.

3. DEĞERLENDİRME

Açık yüreklilikle şu hususu vurgulamakta büyük fayda vardır: “Yol göstericileri âlimler olmayan, âlimlere gerekli saygı ve hürmeti göstermeyen toplumlar, genellikle Hak yoldan saparlar. Bununla birlikte âlimler de bir kuldur ve masum değillerdir. Müslüman'ın inancı, kendisini her konuda ölçülü olmaya, Hakk'ın hatırını her şeyin üstünde tutmaya mecbur kılar. Bir makama veya bir şahsa duyulacak sevgi ve itaatın ölçülerini, naslar yani Kur'an ve Sünnet'te bulunan deliller belirler. İslam esasen kulluk vazifesi açısından her bir mensubunu aynı derecede sorumlu tutar, güç ve kuvvetleri oranında üzerlerine yüklenen vazifelerin yerine getirilmesini ister. Bununla birlikte âlimlerin, devlet idarecilerinin, kadıların, ordu komutanlarının ve benzeri makam ve mevki sahiplerinin işgal etmiş oldukları makamların üzerlerine yüklediği ek bir sorumlulukları vardır. Ancak bu sorumluluklar onlara bir imtiyaz tanımaz ve diğer insanlar arasında, onları sorgulanamaz bir şekilde farklı ve üstün bir mevkiye taşımaz. İslam üstünlüğün bir takım makam ve mevkilerde değil, kulluk yarışında olduğunu ilan etmiş ve bütün fertler için geçerli olan tek bir ölçü koymuştur. O ölçü de takva yarışıdır. Kim Allah Teâlâ'dan daha çok korkar, günah ve yalanlara dalmaktan daha çok sakınırsa, o en üstün kul olur” (URL-3: 2021).

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde bu can alıcı hususu özetle şöyle açıklamaktadır: “Allah'tan başka bir de hahamlarını (yahudiler) ve rahiplerini (hıristiyanlar) kendilerine rab edindiler. *Allah'ın emrine, hakkın hükümüne değil, haham ve rahiplerin hükümlerine, onların iradelerine tabi oldular...* Allah'ın emir ve yasaklarını değil de onların emir ve yasaklarını dinlediler. Onlara, Allah'ın emirlerini uygulayan, O'nun dininin hükümlerini anlayıp anlatan kimseler gözüyle değil de, dinde sanki Allah gibi hükümler vermeye ve kurallar koymaya yetkili imişler gibi baktılar... (Bilinmelidir ki) Herhangi birini rab edinmiş olmak için behemahal ona "rab" adını vermiş olmak şart değildir. Allah'ın emrine uygun olup olmadığını hesaba katmayarak, onun emrine uymak ve özellikle de dinin hükümlerine ait olan hususlarda onu kural koymaya yetkili sanıp ne söylerse, ne emrederse doğru farzetmek, ona uyduğu zaman Allah'ın emrine ters düşeceğini düşünmeden hareket etmek, onun emirlerini taparcasına yerine getirmek onu rab edinmek ve ona tapmak demektir... Allah için itaat demek, Allah'ın emirleri doğrultusunda olan, en azından mahlûka itaatte Yaratıcı'ya isyan bulunmayan bir itaat demektir. Böyle bir itaat, Hakk'a isyan bulunmamak şartıyla meşru olur. İlimin hükmünün hak, emrin de maruf olması şartına bağlıdır... Yoksa gerçekte uyum sağlamayan, hak temeli üzerinde yürümeyen Allah'ın hukukuna aykırı olan, Allah'ın koyduğu kanun ve kurallara karşı gelmek isteyen kuruntular ne kadar süslenirse süslenin ilim değildir. Ve âlimlerin değeri, ilim zihniyetine ve haysiyetine bağlılıkları ile ölçülür... Âlim, bilgi sahibi olması bakımından hiçbir şeyin değil, ancak hakkın kuludur. Delillerin ve hakkın âyetlerinin emrindedir. Lâkin delilin şerefi bizzat kendinden değil, medlül olan hakka delalet etmesi ve hakkın açığa çıkmasına yardımcı olması yüzündendir. Hakkı batıl, batılı hak yapmaya çalışanlar ise ilmî haysiyetten mahrum birer tağutturlar. İlme ve ilmin ortaya koyduğu verilere, Hak Teâlâ tarafından yaratılmış gerçekler olduğu bakımından itaat, Allah'ın emrine itaat ve hakkın farızasını yerine getirmektir. Hakkı bağlı olduğu müddetçe ilme ve âlime uymamak, ilim ve ulemâ düşmanlığıdır. Ancak Allah'ın emirlerini gözardı ederek âlimlerde velev cüz'î bir hüküm vaz'etme yetkisi bulunduğunu, hatta bir zerrenin bile hükmünün yerini değiştirmeye yetkili olduklarını kabul ve teslim eylemek, Allah'tan başkasına bir rablık hissesi vermektir, onları "min dunillah" (Allah'ın dışında / Allah'a rağmen) rab edinmektir. Şeytanlara, Tağutlara, Nemrudlara, Firavunlara, putlara ve evsana (putlara) tapmak nasıl bir şirk ve küfür ise âlimlere de haddinden fazla kıymet vermek öyledir. Mesela; doğruyu yanlış, hakkı batılı ayırmaksızın hak ilminin gereği olmayan fikirlerini, sözlerini, hakkın emrine dayanmayan, ondan kaynaklanmayan şahsi görüşlerini, istek ve arzuya dayanan keyfi fetvalarını ve iradelerini üstün tutmak, sanki onlarda Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını da haram kılma yetkisi varmış gibi, hakkı değiştirebilecek bir hakları varmış

gibi, kasıtlı sapıklıklar şöyle dursun, Allah'ın emrine aykırı olduğu açık olan hatalarına bile itaatı caiz görmek, hâsılı 'Allah bu konuda ne buyuruyor' diye düşünmeden, Allah'ın emrine uymak gerektiğini hesaba katmadan, onlara itaat dahi öyle bir şirk ve küfürdür. Allah'ı bırakıp başkalarına (onları bağımsız birer otorite olarak görmek suretiyle) tapmak demektir" (URL-4: 2021).

4. SONUÇ

Kur'an-ı Kerim, ilme ve ilimle uğraşan "ulemâ/âlimler" sınıfına büyük bir değer atfetmektedir. "Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan hakkıyla korkarlar" (35 Fâtır, 28) ifadesi, bu değerın büyüklüğünü şüphelerden uzak bir şekilde dile getirmektedir. Allah'tan hakkıyla korkan ve O'na derin bir saygı duyan âlimlere karşı saygı ve ihtiramda kusur etmek, hilaf-ı edep bir durum olacaktır.

Âlimlerin toplumu bilgilendirmede, hak ve hakikate çağırma üstlendikleri önemli rolleri mevcuttur ki şu ayet-i kerime bu durumu vuzûha kavuşturmaktadır: "Kendilerine güvenlik (barış) veya korku (savaş) ile ilgili bir haber geldiğinde onu yayarlar. Hâlbuki onu peygambere ve içlerinden yetki sahibi kimselere götürselerdi, elbette onu değerlendirip sonuç çıkarabilecek nitelikte olanlardan, meseleyi anlayıp bilirlerdi. Allah'ın size lütfu ve merhameti olmasaydı, pek azınız hariç, muhakkak şeytana uyardınız." (4 Nisâ, 83). Bu ayette âlimlerin olayları değerlendirme ve onlardan sağlıklı sonuçlar çıkarmadaki ayrıcalığına vurgu yapılmış olmaktadır. Şu ayet-i kerime de vurgulanan bu gerçeği biraz daha pekiştirmektedir: "Senden önce de ancak, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun." (16 Nahl, 43). İnsanın kendi imkânları çerçevesinde bilmediği bir meseleyi, ilim sahiplerine sormak suretiyle sağlıklı bir değerlendirmeye ulaşabileceği belirtilmektedir.

Tüm bu hususlar âlimlere saygının önemine işaret etmektedir. Ancak bu saygının sınırını da yine Yüce Yaratıcı bizler için çizmiştir. Bu çizgiyi aşmamak, hakkın hatırını yüce tutmanın olmazsa olmaz gereğidir. Şayet bu saygı ve muhabbet, yanlış ve hatayı görmeyi engelleyecek bir hal alırsa, o zaman ciddi bir takım problemlerin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelecektir.

Sözgelimi; büyük bir ilmi birikime sahip olan İmam Şafî'nin, gerek ilmi derinliğine duyulan güven, gerekse saygın kişilik ve karakterine beslenen hürmetin ifrat boyutlara çıkması sebebiyle bir ayetin (4 Nisâ, 171) okunuşunda ve yazılışında kaydedilen yanlış -asırlar geçmesine rağmen- görebilmek mümkün olmamıştır. Hâlbuki Müslümanlar için Kur'an ile ilgili en basit bir hatanın bile çok büyük bir önemi vardır. Normal şartlarda böyle bir şeyi kabullenmeleri mümkün değildir. Öyleyse her meselede olduğu gibi saygı-sevgi konusunda da ölçülü davranmak esas olmalıdır. Yanısıra bu ölçülü davranma gerekliliği sadece âlimlerle sınırlı bir mesele de değildir. Yöneticiler, liderler, önderler, başkanlar ve sorumluluk makamındaki herkes için geçerlidir. Bunları eleştirilemez konumuna yerleştirmek, yapılabilecek en büyük hatalardan biri olacaktır. Ancak bunlarla ilgili eleştiri ve tenkitlerde de kişiliğe saldırıda bulunmamak, rencide edici bir dil kullanmamak ve yapılan yanlış merkeze alan değerlendirmelerde bulunmak esas olmalıdır.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

Apaydın, H. Yunus, "Kerhî", *DİA*, 2002 Ankara.

Beğavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mes'ud, *Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'an*, Tahkik: Muhammed Abdullah en-Nemir vd., Dâru Taybe 1417/1997.

Demircan, Adnan, "Sevr Mağarası", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVII. C. Ankara 2009.

İbni Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed Tâhir et-Tûnîsî, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisiyye, Tunus 1984.

İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İsmâil ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Tahkîk: Samî b. Muhammed Selâme, Daru't-Taybe, 1420/1999.

Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed Şemsuddîn, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1384/1964.

Nas, Taha, *İmam Nevevî ve Şafî Mezhebindeki Otoritesi*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2016.

Nursi, Bediüzzaman Said, *Barla Lahikası*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2003.

Nursi, Bediüzzaman Said, *İçtiâi Dersler*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2005.

Nursi, Bediüzzaman Said, *Mektubat*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2003.

Râzî, Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb=et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dar-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, etTebatu's-Sâlise, Beyrut 1420/1999.

Şafîî, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle (İslam Hukukunun Kaynakları)*, Çev: Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan, TDV Yayınları, Ankara 1997.

Şafîî, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, Tahkîk ve şerh: Ahmed Muhammed Şâkir, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut tsz.

URL-1: <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=513>; Erişim Tarihi: 01.09.2021

URL-2: <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=19716>, (Candan, Abdulcelil, *Kur'an'ı Yanlış Anlamada Taassub Faktörü*), Erişim Tarihi: 01.09.2021

URL-3: <https://www.milligazete.com.tr/makale/845300/mustafa-kasadar/itikadi-sapmalar-1-alimlere-kulluk-sinirinin-otesinde-hak-tanimak>, Erişim Tarihi: 03.09.2021

URL-4: <http://www.kuranikerim.com/telmalili/tevbe.htm>; (*Hak Dini Kur'an Dili*, “Tevbe”), Er. Tar. 03.09.2021

Useymîn, Muhammed b. Sâlih b. Muhammed, *Şerh-u Selâseti'l-Usûl*, Dâru's-Süreyyâ 2004.